

etmeye başladığını anlamış, bu sebeple fikirlerinde bazı değişiklikler olmuştur. 1927'de kaleme aldığı, milliyetçi izler taşıyan *Tatar Medeniyatı Nindi Yol Belen Baraçak* adlı risâlesinin onun sonunu hazırladığı belirtilmiştir. Bu risâlede savunduğu fikirlerinden dolayı tutuklanmış, eser Komünist Partisi organlarıncı alınan bir kararla kınanmıştır (risâlenin geniş bir değerlendirmesi için bk. Öner, sy. 546 [1997], s. 551-557). 1953'te Stalin'in ölümünden sonra diğer birçok Türk aydını gibi Alimcan İbrahimov da aklanmıştır (1954). Bu tarihten itibaren eserleri Rusça'ya ve Tatarca, Kazakça, Özbekçe gibi çeşitli lehçelere çevrilmiş, hakkında makaleler ve kitaplar yazılmış, Tataristan'daki bir enstitü ile bazı cadde ve sokaklara onun adı verilmiştir.

Alimcan İbrahimov dil, edebiyat, tarih ve sanat konularında kırka yakın kitapla yüzlerce makale yayımlamıştır. Ekim İhtilâli'nden önceki hikâye ve romanlarında genellikle Tatar köylülerinin hayat mücadelesiyle çalışma tarzları, medrese öğrencileri ve eski dönemlerin hayatı, aile fertleri arasındaki görüş ve fikir ayrılıkları gibi temaları işlemiştir. İhtilâlden sonra yazdığı eserlerde ise yer yer yeni rejimi desteklediği görülmektedir. İdeolojik mahiyetteki bir kısım yazılarında dönemin Osmanlı aydınlarından Mercânî, Abdullah Tukay ve Ahmed Midhat Efendi'yi eleştirmekten geri durmamıştır.

Eserleri. Roman. 1. *Yeş Yörekler* (Kazan 1912). 2. *Bizning Küner* (Kazan 1919). Kazan Türkçesi'yle yazılan ilk hacimli romandır. 1914 yılındaki basımı yarım bıraktığından ancak 1919'da yayımlanabilmiş, 1966'da Rusça'ya tercüme edilmiştir. 3. *Kazak Kızı* (Moskova 1924). Kazaklar'ın hayatını, örf ve âdetlerini anlatan eser Kazakça ve Rusça'ya çevrilmiştir.

Hikâye. *Gıyışık Korbannarı* (Kazan 1908), *Yaşlar Heyatınnan Ber Levha* (Kazan 1909), *Yaz Başı* (Kazan 1910), *Tatar Hatını Niler Kurmi* (Siterlitamak 1910), *Yöz El Elek* (Orenburg 1911), *Dingezde* (Orenburg 1912), *Zeki Şakertnen Medreseden Kovulması* (Kazan 1912), *Karak Molla* (Kazan 1912), *Söyü-Segadet* (Kazan 1912), *Utı Sungen Cehenem* (Orenburg 1912), *Kart Yalçı* (Orenburg 1912), *Tabiat Balaları* (Kazan 1914), *Yana Keşeler* (Kazan 1921), *Kızıl Çeçekler* (Kazan 1922), *Ademner* (Kazan 1923), *Tiren Tamırlar* (Kazan 1928), *Abdurrahman Salihov* (Kazan 1956), *Çubarıy* (Moskova 1961).

Tarih. 1. *Borıngı İslam Medeniyatı* (Orenburg 1909). Eski İslâm medeniyeti hakkında küçük bir risâledir. 2. *Avrupa Filosofı Dekartının Ber Notığı* (Kazan 1909). 3. *Boek Oktyabr Revalyutsiya-se hem Proletariat Diktaturası* (Kazan 1922). Ekim İhtilâli hakkında yazılan Tatarca ilk eserlerden biridir. 4. *Tatar Studentları Herekete Tarihınan Keçkene Ber Hatire* (Kazan 1922). 5. *Kara Mayaklar Yaki Ak Edebiyatlar* (Moskova 1924). Rusya Türkleri'nden Ayaz İshakî (İdilli), Mûsâ Cârullah Bigi, Mehmed Emin Resulzâde'nin sığındıkları Türkiye'de ve başka ülkelerde çıkardıkları eserlere ve süreli yayınlara reddiye niteliğindedir. Eserin pantürkizmle ilgili bölümü, komünizmin pantürkizme bakışını yansıtmaması bakımından önemlidir. 6. *Tatarlar Arasında Revolyutsiya Hereketlere* (Kazan 1925). Arşiv belgelerinden ve çeşitli dokümanlardan faydalanılarak hazırlanan eserde 1905 yılına kadarki Tatar sosyal hayatı anlatılmaktadır. 1926'da Rusça'ya tercüme edilmiştir. 7. *Tatar Medeniyatı Nindi Yol Belen Baraçak* (Kazan 1927). Sosyalizm içinde milliyet meselesini ele almakta olup Tatar kültürünün Rus kültürü tarafından yok edilmek istenmesine karşı bir isyan niteliği taşımaktadır. Yazar burada, Tatar birliğinin Tatar kültürünün gelişmesinde oynayacağı role ve Tatarlar'ın diğer Türk unsurlarla ilmi ve kültürel alışverişinin önemine işaret etmektedir. 8. *Ural hem Uralçılar* (Kazan 1927). Rusya'da yaşayan müslümanların çıkardığı ilk Bolşevik gazetesi olan *Ural*'in Tatarlar için taşıdığı önemi anlatan küçük bir risâledir. Eserde Tatar matbuat tarihi hakkında da bilgi bulunmaktadır (bu eserin tenkidi için bk. Taymas, s. 178-179).

Dil ve Edebiyat. *Tatar Nahvı* (Kazan 1911), *Tatar Sarfı* (Kazan 1911), *Tatar Şağırlere* (Orenburg 1913) (Tatar şairleri Said Râmi, Derdmend ve Abdullah Tukay hakkında yazılmış bir edebî tenkittir), *Yana Edebiyat* (Kazan 1914), *Edebiyat Dereslere* (Kazan 1916), *Edebiyat Kanunnarı* (Kazan 1918), *İmliya, Tel, Edebiyat Meselelere 1911-1923* (Kazan 1923), *Tatar Telen Niçek Ukırtırğa* (Kazan 1918), *Edebiyat Meselelere* (Kazan 1960).

Kazan'daki Alimcan İbrahimov Dil, Edebiyat ve Tarih Enstitüsü tarafından 1987'ye kadar birçok defa basılan müellifin eserlerinin sekiz ciltlik toplu bir basımı da 1974-1987 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Bu basımın ilk dört cildinde hikâye ve romanlar, diğer ciltlerde tarih, edebiyat, dil, sanat, tenkit sahalılarında yazdığı eserler ve yazıları bir araya getirilmiş, an-

cak dönemin siyasî anlayışı gereği bazı eser ve makaleleri bu yayımın dışında bırakılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İsmail Remiyef, *Vakıtlı Tatar Matbuatı*, Kazan 1926, s. 99; *Birinci Türkoloji Kurultayı*, Kazan 1926, s. 90-91; V. G. Mende, *Der Nationale Kamp der Russlandtürken*, Berlin 1936, s. 170, 174-175; S. A. Zenkovsky, *Pan-Turkism and Islam in Russia*, Cambridge 1960, s. 113, 162-163, 186; a.m.f., *Rusya'da Pan-Türkizm ve Müslümanlık* (trc. İzzet Kantemir), İstanbul 1983, s. 98, 141, 161; A. Bennigsen - L. C. Quelquejey, *La presse et le mouvement national chez les musulmans de Russie avant 1920*, Paris 1964, s. 75; *İstoriya Tatarskoy Sovetskoy Literaturı*, Moskova 1965; Abdullah Battal Taymas, *Kazan Türkleri*, Ankara 1966, s. 142-143, 178-179, 202, 208-210, 213; *Galımcın İbragimov Turında İstelekle*, Kazan 1966; *İstoriya Tatarskoy ASSR*, Kazan 1968, s. 404; E. Muhammedova, *Bolşoyı Jızn*, Kazan 1968; M. Hasanov, *Galımdjan İbragimov*, Kazan 1969; *Tataristan ASSR Tarihi*, Kazan 1970, s. 410; *Pisatel Revolyutsioner Uçenyı*, Kazan 1980; Tamurbek Devletşin, *Sovyet Tatarıstanı* (trc. Mehmet Emircan), Ankara 1981, s. 140-141, 155-156, 405-406, 428-429; İ. Nurillin, *XX. Yüz Başı Tatar Edebiyatı*, Kazan 1982, s. 159-176; Nadir Devlet, *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi (1905-1917)*, Ankara 1985, s. 125, 168, 172, 178, 180, 186, 268, 286; C. Validov, *Öçerki İstoriı Obrazovannosti i Literaturı Tatar*, London 1986, s. 139-143, 189-192; Azade-Ayşe Rorlich, *The Volga Tatars*, California 1986, s. 143-144, 151-152, 219-220; *Sovet Tatarıstanı Yazuçıları*, Kazan 1986, s. 194-200; *Tatar Edebiyatı Tarihi*, Kazan 1986-89, III, 338-357; IV, 181-200; M. Hasanov, *Pisatel, Uçenyı, Revolyutsioner*, Kazan 1987; Refik Muhametşin, *Okrılenıy Borboy*, Kazan 1987; Galımcın İbragimov, "Büyük Ustamızın Tarihi Bir Tenkid", *Añ*, sy. 2, Kazan 1915, s. 39-47; a.m.f., "Medrese-i Aliye Vakası Hakkında Bir Niçe Söz", a.e., sy. 20 (1915), s. 356-357; Mustafa Öner, "Bir Tatar Bolşevizminin Ana Dili Mücadelesi", *TDI*, sy. 546 (1997), s. 551-557; "İbragimov Galımdjan", *BSE*, IX, 621 (Kazan'da yayımlanmakta olan *Kazan Ütları* dergisinin 1967 yılında çıkan 1, 3 ve 4. sayılarında, aynı derginin 1987 yılına ait 3. sayısında ve *Sovet Mektebi* dergisinin 1987 yılında çıkan 3. sayısında Alimcan İbrahimov'la ilgili birçok makale bulunmaktadır).

İSMAİL TÜRKÖĞLU

İBRÂİL

Romanya'da
Aşağı Tuna'nın sol kıyısında
liman şehri.

Asıl adı Braila olan ve 1538-1830 yılları arasında Türk idaresinde kalan şehrin ismi Osmanlı kaynaklarında XVI. yüzyıl boyunca Berâyl şeklinde kullanılmıştır (Selânikî, II, 481, 896). Romanya'nın doğusunda başşehir Bükreş'e 165 km. uzaklıkta olup Aşağı Tuna üzerinde ve birçok tica-

ret yolunun kavşağında yer alan önemli bir nehir limanıdır. Eski bir yerleşme yeri olup olmadığı bilinmemekle beraber adı kaynaklarda ilk defa XIV. yüzyılda geçer. 1350'lere ait bir İspanyol coğrafya eserinde Drinago adıyla zikredilen yerin burası olduğu ileri sürülmüştür. Ancak bu ada kesin olarak, Eflak voyvodası tarafından Transilvanya'daki (Erdel) Braşov tüccarlarına verilen 20 Ocak 1368 tarihli ticaret imtiyazı belgesinde rastlanır. Bu belgeye göre, Braşov tüccarları mallarını "Berâyl yoluyla" ihraç etseler de Eflak voyvodasına gümrük ücreti ödemiyorlardı (*Documenta Romaniae Historica*, I, 86). İbrâil aynı zamanda çok önemli bir balık, siğir, hububat ve esnaf merkezi olduğundan çeşitli tarihlerde hem Braşov tüccarlarına, hem de Lyovlu (Lemberg) Polonya tüccarlarına çeşitli imtiyazlar tanınmıştı. Eflak'ın hububat ambarı durumunda olan İbrâil Limanı'na Tuna yalılarında, Akdeniz'den ve Karadeniz limanlarından ticaret gemileri gelirdi. 15 Nisan 1520 tarihli bir Osmanlı belgesine göre Trabzon, Kefe, Sinop, Samsun, İstanbul ve diğer limanlardan kalkan Karadeniz gemileri Tuna yoluyla İbrâil'e ulaşmaktaydı. Sayıları yetmiş seksen civarında olan bu gemiler mallarını boşalttıktan sonra buradan satın alınan hububatla dönerlerdi. Fâtih Sultan Mehmed'in, Eflak Prensi Vlad Tepeş'e (Kazıklı Voyvoda) karşı yaptığı 1462 seferinde Osmanlı donanması yirmi beş kadırga ve 150 nakliye gemisiyle Karadeniz'den Tuna'ya girmiş ve İbrâil önlerinde birliklerini boşaltmıştı. Ancak İbrâil'in Osmanlı hâkimiyetine geçişi Kanûnî Sultan Süleyman zamanında olmuştur. Aslında Osmanlı Devleti'nin cihanşümul bir imparatorluk olunca böyle önemli bir iskeleyle hem İstanbul'un iâşesi hem de Habsburglar'la mücadele edebilmesi için ihtiyacı vardı. Yani Orta ve Aşağı Tuna'yı tam kontrol altında tutabilmesi için bu limanı elinde bulundurması gerekiyordu. Kanûnî Sultan Süleyman'ın 1538 Boğdan seferinin sonunda güçlü Bender Kalesi dahil Bucak denilen Güney Besarabya alınmıştı. Eflak'ın önemli stratejik noktası olan İbrâil'in zaptedildiği yıl belli değilse de 1538-1540 arasında alındığı kesindir. Bazı araştırmacılara göre şehir 1538 Boğdan seferi sırasında, bazılarına göre ise 1539 Nisanında Boyarlar'dan Şerban'ın Eflak Voyvodası Radu Paisiee'ye karşı ayaklanmasıyla Osmanlı idaresine girmiştir. Buna göre Voyvoda Radu Osmanlılar'dan yardım istemiş ve bu yardım karşılığında İbrâil'i teslim etmişti. Fakat her iki görüş de resmî belgelerle destek-

lenmemektedir. Şehrin, Kanûnî'nin 1543 Macaristan seferi esnasında alınmış olması ihtimal dahilinde ise de 30 Ekim 1540 tarihli bir Polonya raporundaki, "Türk, Eflak'ta bulunan büyük ve zengin şehir Braila'yı alıp kendi hâkimiyeti altına sokmuştur; ayrıca orada taştan bir kale inşasına başlamıştır" ifadesi (Iorga, *Studii şi Documente*, XXIII, 46) meseleye açıklık getirmektedir. İbrâil Kalesi inşasının 1546 senesinde de devam ettiği, Silistre sancağı beyi ile İbrâil kadısı ve emini vâsıtasıyla Eflak voyvodasının kale yapımı için gerekli cerehorları ve ağaçları tedarik edip göndermesinden anlaşılmaktadır (BA, Ali Emîrî, I. Süleyman, nr. 165). XVIII. yüzyılda Avusturya subaylarının yaptıkları resimlere göre beş taş duvardan oluştuğu anlaşılan bu muazzam kale 1828 Osmanlı-Rus savaşı sırasında hemen tamamen yıkılmış ve günümüze hiçbir kalıntısı intikal etmemiştir.

1541 yılında Orta Macaristan'ın fethinden sonra Macaristan'ın Budin beylerbeyiliği adıyla bir eyalet haline getirilerek merkeze bağlanmasının ardından Tuna Budin'den Karadeniz'e kadar Osmanlı kontrolüne girmiş, ayrıca Kırım süvarilerine Bahçesaray-Budin arasında güvenli bir koridor açılmıştır. Nitekim Romanya halkı arasında İbrâil yoluna "Tatar yolu" denirdi. Osmanlı idaresi altına girdikten sonra İbrâil Rumeli eyaletinin Silistre sancağına bağlı bir kaza merkezi haline getirilmiştir. İbrâil kazasının sınırları daha sonra biraz genişlemiş 1695'te Tuna'nın sol yakasında dikdörtgen şeklindeki bir arazi parçası ile bu nehir içinde bulunan büyükçe bir adayı da (Insula Mare a Braila veya Balta Braila) içine almıştır.

Fetihten sonra Osmanlı usulünce teşkilâtlandırılan İbrâil kaleden başka varoş, ticarî iskele ve bağlı köylerden oluşmaktaydı. Köylerin sayısı zamanla değişmiştir. XVI. yüzyılın ikinci yarısında beş olan köy sayısı XVII. yüzyılın son çeyreğinde mezralarla birlikte elli beşe çıkmıştır. Bu rakam 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında da verilmektedir. Fakat 1789 yılında Avusturya subaylarının yaptıkları haritaya göre köy sayısı otuz beştir. Bu durumda XVI. yüzyıla göre XVIII. yüzyıl sonlarında köy mevcudu yedi misli artmıştır. Osmanlı döneminde İbrâil'de cami, medrese, hamam ve tekke gibi dinî ve içtimâî tesisler yapılmış, esnaf teşekkülleri ve loncalar ticaret hayatına canlılık getirmiştir. Kısa zamanda İbrâil Balıkanlar'daki diğer Osmanlı şehirlerinden biri olmuştur. Stratejik ve ticarî önemi

dolayısıyla İbrâil'in muhafızı genellikle beylerbeyi veya iki tuğlu vezir rütbesinde bir paşa idi. İstanbul'un hububat ambarı olan şehir, Eflak bölgesinin diğer ürünleri için de bir antrepo vazifesi görüyordu. Bu önemi sebebiyle Romen prenslerinin Osmanlı Devleti'ne karşı mücadele ve isyanlarında hedef noktalarından birini teşkil ederdi.

1574 yılında Boğdan Voyvodası Ioan (İvan) şehri tahrip edip yaktıysa da kaleyi alamamış, yapılan savaşta yenilmiş ve öldürülmüştür. Boğdan askerleri burada bol miktarda altın ve gümüş para ile mücevherat bulmuşlardır. Bu da Türk idaresi altında şehrin refah seviyesini göstermektedir (Gorecki, III, 229). 1595 Martin'de âsi Eflak Voyvodası Mihai Viteazul (Cesur Mihal) tarafından zaptedilen şehir 1601'e kadar onun idaresinde kaldıysa da bu yıl içinde tekrar Osmanlı idaresine geçti; kalesi ve şehrin tahrip edilmiş kısımları tamir edildi. Bu tarihten itibaren İbrâil kazası yeni kurulan Silistre (Özi) beylerbeyiliğine bağlandı. 1659'da Erdel Kralı Rakoczy ile (Rakoçi) birleşen Eflak Voyvodası Mihrea'nın (Mihne) isyanı esnasında İbrâil tekrar işgale uğradı ve halkı katledildi. İsyân, Silistre Valisi Can Arslan Paşa ve İbisan sancak beyi Ahmed Bey tarafından bastırılabilirdi.

XVIII. yüzyıl başlangıcından itibaren vuku bulan Osmanlı-Rus savaşları sırasında İbrâil zaman zaman Rus saldırılarına ve işgaline mâruz kaldı; 1711'de Boğdan Voyvodası Brankovano'nun teşvikiyle buradaki ve Kalas'taki erzakı elde etmek için General Renne kumandasında İbrâil'e kadar gelen Ruslar kalesini işgal edip halkını esir aldılar. 1736'da Rusya, ertesi yıl da Avusturya ile başlayan savaşlar sırasında Yaş ve Hotin Ruslar'ın eline geçince Yaş'ın kurtarılması için İbrâil muhafızı Mehmed Paşa görevlendirilmişti. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında İbrâil Kalesi'nde 6000 Osmanlı askeri vardı. 1 Ağustos 1770 tarihindeki Kartal bozgunundan sonra Kili ve Akkirman gibi İbrâil de elden çıktı. Ancak 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlılar'a iade edildi. 1779 Aynalıkavak Tenkihnâmesi'ne İbrâil, Hotin ve Bender'deki hıristiyan tebaanın emlâkinin korunması hakkında bir madde konuldu. 1787'de başlayan Osmanlı-Rus ve Avusturya savaşları esnasında Rus cephesinin önemli harekât üyelerinden biri de İbrâil'di. 1790 yılında İbrâil'in muhafazasında 2000 kişi bulunuyordu. Kalesi ertesi yılın haziranında Ruslar tarafından kuşatıldıysa da alınamadı.

1796'da Pazvandoğlu'nun nüfuzu altına giren İbrâil, 1809 Osmanlı - Rus Savaşı sırasında Kaminski kumandasındaki Rus kuvvetleri tarafından kuşatılıp topa tutuldu; yiyecek sıkıntısı yüzünden 2 Aralık'ta General Essen'e teslim edildi. O sırada kalesinde 4100 piyade ve 1100 atlı Osmanlı askeriyile 260 top bulunmaktaydı. Şehirde ayrıca mühimmat ve erzak depoları da vardı. XVIII. yüzyılda ise bir tersanesi mevcuttu. 1812 Bükreş Antlaşması ile Osmanlılar'a iade edilince 1817 ve 1818 yıllarında iyi bir şekilde onarıldı ve tahkim edildi. 1828 Osmanlı - Rus savaşında 4000 muhafız ile 278 topun bulunduğu İbrâil nisan ayında kuşatıldı. Muhafızı Ebübekir Paşa yeni bir savunma hattı teşkil etti. Rus Çarı Nikola 1828 Mayıs sonlarında İbrâil önüne geldi. 23 Haziran 1828'de şehir Rus işgaline uğradiysa da 14 Eylül 1829 Edirne Antlaşması ile Osmanlı Devleti'ne geri verildi ve Eflak prensliğine bırakıldı (*DİA*, X, 443) 1861'de Eflak-Boğdan'ın Romanya adıyla bir idare altında birleşmesiyle İbrâil de bu idare altına girdi. 1867'de çıkan Bulgar ihtilâlinin hazırlandığı yerlerden biri de İbrâil idi. 1870'te Bükreş gibi İbrâil de Bulgar komitelerinin ve göçmenlerinin merkezi haline geldi. Berlin Antlaşması ile 1878'de bağımsızlığını kazanan Romanya'ya terk edildi.

Osmanlı idaresi altına girdikten sonra yapılan tahrirlere göre, İbrâil'de XVI. yüzyılın ikinci yarısında çoğunu Eflaklar'ın oluşturduğu nisbeten kalabalık bir nüfus vardı. Mahalle sayısı yirmi dört olan şehirde ayrıca Rum, Ermeni, yahudi, Macar ve çingeneler de bulunuyor, ahali genellikle kuyumculuk, kürkçülük, terziilik, kunduracılık, mumculuk, dericilik, dülgelik, ekmekçilik, balıkçılık, gemicilik yapıyor, ziraat ve ticaretle de uğraşıyordu. 1 Ağustos 1586-1 Ağustos 1587 tarihleri arasına ait cizye defterine göre İbrâil'de 745 hâne, yani 3000 civarında gayri müslim bulunduğu söylenebilir. Bu defterde müslüman kesim kaydedilmediği için bunların sayısı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Nisbeten bunların ve kale muhafızı, askerî zümre mensuplarının da varlığı hesaba katılırsa 3000 rakamını biraz daha arttırarak 3500 dolayına çıkarmak gerekir. Bu nüfus, Güneydoğu Avrupa'nın diğer büyük şehirleriyle kıyaslandığında oldukça mütevazı kalmaktadır. 1598 yılına ait bir mufassal defterde müslüman nüfusun az olduğu dikkati çekmekte, toplam nüfusun yine 3500 dolayında bulunduğu anlaşılmaktadır (*BA, TD*, nr. 483). XVII. yüzyıldan iti-

baren artan nüfusu XIX. yüzyıl başlarında 25-30.000'e ulaşmıştı ve bu sayının çoğunluğunu müslümanlar oluşturuyordu. Fakat 1828'deki Rus işgali sırasında çoğu hıristiyan olarak şehirde ancak 3500 kadar insan kalmıştı.

Osmanlı döneminde tam bir dinî özgürlük ve hoşgörünün hüküm sürdüğü İbrâil'de yeni bir metropolitlik kurulmuş; bu metropolitin otoritesine Aşağı Tuna, Dobruca ve Ukrayna hıristiyanları bağlanmış. 1829 Edirne Antlaşması'na göre İbrâil kazasının Eflak Prenslığı'ne iadesinden sonra İbrâil metropolitliği kaldırılmıştır.

Genellikle Türk idaresindeki yerlerde köylülerin statüsü hem iktisadî hem hukukî bakımdan daha hafifti. Gerçekten Osmanlı Devleti'nce alınan vergilerin, Eflak ve Boğdan voyvodaları tarafından alınan vergiler ve istenen angaryalarla kıyaslandığında çok daha az ve hafif olduğu görülmektedir. Bundan dolayı, aşırı vergi ödeyen köylülerin zaman zaman Roman prensliklerinden Türk ülkesine göç ettikleri bile olmuştur.

İbrâil'in XVI. yüzyıldaki ekonomik canlılığı, hem 1570 tarihli kanunnâmelerinden hem de Avrupa kaynaklarından açıkça anlaşılmaktadır. Meselâ 1549-1550 yıllarında İbrâil'den Braşov'a ihraç edilen balık miktarı 1529-1530 yıllarına göre yüzde 68 artmıştır. İbrâil Kanunnâmesi'nde yirmiden fazla ürün çeşidinden söz edilmektedir. Bunların başında taze ve tuzlu türleriyle balık gelmektedir. Tuzlu balık özellikle Güney Erdel'in ünlü ticaret merkezi Braşov'a ihraç edilirdi. Bu ticarî canlılıkta Osmanlı idaresinin büyük desteği vardı. Zira Eflak tâcirleri tuzlu balık için Braşov tâcirlerine üç misli daha az bâc verirdi. İbrâil pazarında en çok morina ve mersin balıklarının havyarı aranır. İkinci önemli ticaret malı Ghitioara, Telega ve Slanic tuzlularından gelen tuzdu. 1630-1633 yılları anlaşmalarına göre Osmanlı Devleti Eflak-Tuna iskelelerinden gelen tuzdan gümrük almazdı. Buna karşılık Eflak Prenslığı'nin haracına zam yapılmıştır. Ayrıca Eflak ve Boğdan voyvodaları arasındaki anlaşmaya göre, Eflak tuzu Tuna yoluyla İbrâil'den daha aşağıya indirilemez, Boğdan tuzu ise Kalas'tan (Galati, Galatz) daha yukarıya götürülüp satılmazdı.

Hayvancılık, hububat ve odun ticareti de İbrâil'in zenginlik ve refah kaynaklarından. Eflak ve Boğdan'dan başka bütün Tuna ve hatta Dobruca iskelelerinden gelen hububatın önemli miktarı İstanbul'a sevkedilirdi. Meselâ 16 Kasım

1576-21 Aralık 1578 tarihleri arasında İstanbul'un iâşesi için hem Kili, Tulçı, Maçın, İbrâil, İsakça gibi Tuna kazalarından; hem de Babadağı, Karaharman (Vadu), Köstence ve Dobruca kaza ve iskelelerinden 120.000 tondan fazla buğday satın alınmıştır (*BA, KK*, nr. 2282/2).

İbrâil'in ticarî önemini buğday, arpa ve mısır kileleri gibi büyüklü küçüklü kendine has ölçü birimlerinin bulunması da göstermektedir. 1783 yılında bir hububat İbrâil küçük kilesi 11 İstanbul kilesine veya 240 okkaya (307,92 kg.) eşitti. 1840 yılında İbrâil'in Eflak'a iadesinden sonra İbrâil kilesi teke indirilmiş ve miktarı 400 okkaya (513,2 kg.) eşit olan eski büyük İbrâil kilesi benimsenmiştir.

Hububatın yanında pastırma da önemli bir ticaret maddesiydi. İbrâil civarındaki Kasaplar adası denilen Prundu adasında sığır, koyun ve keçi pastırması yapılırdı. Bu pastırma ile birlikte, önemli bir miktarı İstanbul'a ihraç edilen ve "çerviş" denilen iç yağı da hazırlanırdı. İbrâil'de büyük hububat depolarından başka önemli odun ve kereste depoları da bulunuyordu. Bu hususta İbrâil ile komşusu Kalas şehri arasında rekabet vardı (*BA, KK*, nr. 67, s. 1061).

1570 yılına ait İbrâil Kanunnâmesi ve İbrâil iskele kanununda rakı (arakı), hidromel (âb-ı asel), malvasia (mevezi), Eflak ve Trabzon şarapları gibi içeceklerden; elma, armut gibi meyvelerden; kara sığır gönü, su sığırı gönü, kösele, meşin, sahtiyân, keçe vb. derilerden, esirlerden ve diğer mallardan söz edilmektedir. XVI. yüzyıl sonlarında İbrâil İskelesi'nin gelirinin bütün Tulçı, İsakça ve Maçın iskelelerinin toplam gelinine eşit olduğu anlaşılmaktadır (*BA, KK, Ruznâmçe Defteri*, nr. 1774, s. 134). XVII. yüzyıl başlarında iskeleden elde edilen vergi gelirlerinin miktarı 400.000 akçeyi geçiyordu.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başta Batı İngiltere olmak üzere birçok Avrupa ülkesi endüstri inkılâbını gerçekleştirdikten sonra ham maddeye talep, buna bağlı olarak da bu maddelerin sağlanmasında büyük rolü olan Karadeniz ve Tuna liman şehirlerinin, bu arada İbrâil'in önemi hızla artmıştır. Günümüzde ticarî özelliği yanında metal eşya, dokuma ve gıda fabrikalarıyla bir sanayi şehri olan İbrâil'in XIX. yüzyıl sonlarına doğru 28.272 olan nüfusu (*Kâmûsü'l-a'lâm*, I, 585) 1982'de 212.050'ye ulaşmıştır. Kiliseye çevrilmiş olan bir cami 300 yıllık Osmanlı hâkimiyetinden kalan yegâne izdir (*Ayverdi*, s. 33).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 483; BA, KK, *Ruznâmçe Defteri*, nr. 1774, s. 134; BA, KK, nr. 67, s. 1061 vd.; nr. 2282/2; nr. 3800, s. 1-23; BA, D.BRZ, nr. 20614, s. 60; BA, MD, nr. 3, s. 250; nr. 19, s. 234; nr. 67, s. 31; BA, Ali Emîri, I. Süleyman, nr. 165; TK, TD, nr. 83; Selânikî, *Târih* (İpşirli), II, 481, 819, 896; Vâsîf, *Târih* (İlgürel), s. 64, 319, 370, 379; Cevdet, *Târih*, IX, 144; XI, 144; L. Gorecki, *Al Papiu-Ilarian, Tesauru de monumente istorice*, Bucureşti 1864, III, 229; R. Perianu, "Raiaua Brailei", *Anuarul de antropogeografie şi geografie*, Bucureşti 1910-11, II, 125-143; a.mlf., "Raiaua Brailei", *RI*, XV (1945), s. 287-333; N. lorga, *Din viata sociala a Brailei i supt Turci*, Bucureşti 1933; a.mlf., *Osmanlı Tarihi* (trc. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1948, s. 84, 122, 169-170, 191, 193, 236, 341, 474, 580; a.mlf., *Studii şi Documente*, XXIII, Bucureşti 1913, s. 46; a.mlf., "Când, cun şi de ce s-a luat Braila de Turci", *Analele Brailei*, V/1 (1933); Danişmend, *Kronoloji*, III, 139, 146-147, 427; IV, 50, 99-100, 113, 152, 232; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 81; IV/2, s. 44, 86, 113; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1956, VII, 74; Hadiye Tunçer, *Osmanlı İmparatorluğunda Toprak Hukuku*, Ankara 1962, s. 196-207, 210-216; C. C. Giurescu, *İstoricul oraşului Braila din cele mai vechi timpuri pâna astazi*, Bucureşti 1968; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mi'mari Eserleri I*, s. 31, 33; *Documenta Romaniae Historica, Seria I*, Bucureşti 1977, I, 86, document 46; Peter F. Sugar, *Southeastern Europe Under Ottoman Rule 1354-1804*, London 1977, tür.yer.; Anca Ghiata, "Braila şi tinutul înconjurator într-un registru de recensământ inedit de la sfârşitul secolului al XVI-lea", *Caietul Seminarului Special de Ştiinţe Auxiliare*, Bucureşti 1993, IV, 126-183; Anca, "Popescu, Braila otomana într-o kanunnamea de la 1570", *İstros*, VII, Braila 1994, s. 183-187; a.mlf., "Un document ottoman concernant le commerce au Bas-Danube", *RRH*, XXXI/34 (1992), s. 331-338; Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri*, İstanbul 1994, VII, 732-735; İonel Cândea, *Braila. Origini şi evoluţii pâna la jumătatea secolului al XVI-lea*, Braila 1995; Bielski, "Kronika polska" (trc. G. İ. Nastase), *Cercetari Istorie* (Iaşi, 1925), I/1, s. 653; M. Popescu, "Raiaua şi cetatea Brailei", *Analele Brailei*, I (1929), s. 2-3, 4-9; Gh. Mihailescu, "Aşezările omeneşti din raiaua Brailei la 1828. În comparaţie cu cele de pe harta austriacă de la 1790", *Analele Brailei*, V (1933); Ion Radu-Mircea, "Tara Românească şi închinarea raielii Brăila", *Balcania*, IV, (1941), s. 474; İlie Corfus, "Hortarul raielii Braila la 1695", *RI*, XV (1945), s. 335-342; Irène Beldiceanu-Steinherr - Nicoara Beldiceanu, "Actes du règne de Selim I concernant quelques échelles danubiennes de Valachie, de Bulgarie et de Dobroudja", *SOF*, XXIII (1964), s. 91-115; Mihai Maxim, "Une trésor d'aspres turcs des XVe-XVIe siècles découvert à Berteşti, département de Braila", *SAO*, X (1980), s. 89-102; a.mlf., "Teritori româneşti sub administratie otomana în secolul al XVI-lea", *Revista de Istorie*, I (1983), s. 802-817; II, 879-890; *Kâmûsü'l-â'lâm*, I, 585; N. Beldiceanu, "İbrail", *El²* (Fr.), III, 1029; "İbrail", *TA*, XX, 10-11; *ABr*, IV, 561-562; Şerafettin Turan, "Edirne Antlaşması", *DİA*, X, 443.

MIHAI MAXIM

İBRÂNİCE

Yahudilerin ve yahudi kutsal kitabının dili.

Sâmî dil ailesinin batı grubunun kuzey kanadından olup aynı gruba giren Ugaritçe, Fenikece, Moabca, Ârâmîce ve Edomca ile yakın akrabadır. Bütün Sâmî diller gibi İbrânîce'de de fiiller üç harfli köklerden meydana gelir, cümle yapısı basittir ve alfabe de sesli harf yoktur. Ancak modern İbrânîce (İsraeli Hebrew, İsrail İbrânîcesi) diğer pek çok dilden etkilenmiş durumdadır (aş. bk.). İbrânîce adına Ahd-i Atîk'te rastlanmaz; onun yerine "Ken'ân dili" (İşaya, 19/18) veya "Yahudice" (II. Krallar, 18/26; İşaya, 36/11, 13; Nehemya, 13/24) geçer (bugün Türkiye'de Yahudice denilen dil için bk. ALJAMİA). İbrânîce adı, ilk defa milâttan önce 130'larda apokriflerden Ecclesiasticus'un Grekçe mütercimi tarafından kullanılmış ve daha sonra İncil yazarlarından Yuhanna tarafından da benimsenmiştir (Yuhanna, 5/2, 19/13). İbrânî kelimesinin aslı *ibri* (ivri; çoğulu *ibrim / ivrim*) olup Ârâmîce'ye *ibrai*, oradan Grekçe'ye *hebraios* ve ondan da Latince'ye *hebraeus* şeklinde geçmiştir (İng. He-

brew, Fr. Hebreu, Alm. Hebräi). Kelimenin menşesine dair görüşler farklıdır: 1. Ahd-i Atîk'te İbrânîler'in atası olarak gösterilen Hz. Nuh'un oğlu Sâm'ın torunu Eber'den (Tekvîn, X/21) gelmektedir. 2. Rabbinik geleneğe göre eber / everin sözlük anlamı "öte yaka", *ibri* / *ivrin*inki ise "öte yakalı"dır ve İbrânîler'e bu ad ırmağın (Fırat) öte yakasından geldikleri için verilmiştir. 3. Kelime milâttan önce XXI-XII. yüzyıllar arasına ait Mezopotamya, Anadolu ve Mısır yazılı belgelerinde sözü edilen Habirular'la ilgilidir (geniş bilgi için bk. *IDB*, II, 5, 506, 552-553).

Sağdan sola doğru yazılan İbrânî alfabesinde yirmi iki temel sessiz harf vardır. Eski dönemlerde yalnız bu harfler yazılmakta, seslendirme (vocalisation) işaretleri bulunmamaktaydı. Yaklaşık milâttan önce II. yüzyılda *vav*, *yod*, *he* ve *alef*'ten oluşan yarı sessizler aynı zamanda seslendirme işareti olarak kullanılmaya başlandı. Daha sonra da (m.s. VIII. yüzyıl civarı) Masoret denilen Tevrat kâtipleri, "Tiberias sistemi" adındaki günümüzde de uygulanan bir okuma sistemini icat ettiler. Bu sistemin esası, Arapça'da da olduğu gibi harflerin altına veya üstüne konulan nokta yahut çizgi şeklindeki işaretlerle (hareke) *a*, *e*, *i*, *o* ve *u* seslilerinin belirtilmesine dayanır. Halen yine Arapça'da da olduğu gibi dinin kutsal kitabı ile onun öğretimine yönelik kitaplar dışındaki yayınlarda hareke kullanılmamaktadır. Eski Filistin'de konuşma dili olan İbrânîce'nin Bâbil esareti (m.ö. 586-538) öncesi dönemde altın çağını yaşadığı bilinmekte, sürgün yıllarında ise konuşma dili olmaktan çıktığı veya sınırlı bir çevreye mahsus kaldığı düşünülmektedir. Bununla birlikte edebiyat ve ibadet (litürji) dili olarak varlığını kesintisiz sürdürmüştür.

İbrânîce'nin tarihini üç ana bölüm halinde incelemek mümkündür: **Kitâb-ı Mukaddes İbrânîcesi**. Gramatik olarak Kitâb-ı Mukaddes dilinin özelliklerini taşıyan metinlerin tarihi eski dönemlere uzanır. Gezer takvimi (m.ö. X. yüzyıl), Sâmîri çanağı (m.ö. IX. yüzyıl), Siloam yazıtı (m.ö. VIII. yüzyıl), Lakiş mektubu (m.ö. VI. yüzyıl) ve milâttan önce IX-VI. yüzyıllar arasına ait çeşitli mühür, sikke ve bazı kap parçaları üzerinde görülen kısa metinler bu safhanın başlıca örnekleridir. Büyük oranda Kudüs ve çevresindeki İsrail yerleşim alanlarında bulunan bu eski metinlerde seslendirme işaretleri kullanılmamıştır. Fakat aynı devrin son örneklerini teşkil eden Ölüdeniz (Kumran mağaraları) yazmalarında (m.ö. II-m.s. I. yüzyıllar) yarı sessizlerin seslendirme işareti olarak kul-

Cesitli yazılış şekilleri, Yunanca ve Latince karşılıklarıyla İbrânî alfabesi

Sıra nr.	Harfin Adı	Eski İbrânî	Kitap Yazısı	El yazısı	Yahudi bilgîn Rasi'inin yazı şekli	Eski Yunanca	Latince
01	Alef	א	א	א	א	Α	A
02	Bet	ב	ב	ב	ב	Β	B
03	Gırmal	ג	ג	ג	ג	Γ	C
04	Dalet	ד	ד	ד	ד	Δ	D
05	He	ה	ה	ה	ה	Ε	E
06	Vav	ו	ו	ו	ו	Υ	F
07	Zayın	ז	ז	ז	ז	Ζ	G
08	Het	ח	ח	ח	ח	Η	H
09	Tet	ט	ט	ט	ט	Θ	I
10	Yod	י	י	י	י	Ι	K
11	Kaf	כ	כ	כ	כ	Κ	L
12	Lamed	ל	ל	ל	ל	Λ	M
13	Mem	מ	מ	מ	מ	Μ	N
14	Nun	נ	נ	נ	נ	Ν	N
15	Sarneh	ס	ס	ס	ס	Ξ	O
16	Ayin	ע	ע	ע	ע	Ο	P
17	Pe	פ	פ	פ	פ	Ρ	P
18	Tzadı	צ	צ	צ	צ	Φ	Q
19	Kof	ק	ק	ק	ק	Φ	R
20	Res	ר	ר	ר	ר	Ρ	S
21	Şin	ש	ש	ש	ש	Σ	T
22	Tav	ת	ת	ת	ת	Τ	T